

AZƏRBAYCAN-RUS RƏSSAMLIQ ƏLAQƏLƏRİ TARİXİNDƏN

1991-ci ilin dekabr ayında ictimai-siyasi, sosial və digər səbəblər üzündən 70 ildən artıq müddətdə ömür sürən və bir çox sahələrdə, o cümlədən elm, mədəniyyət sahələrində ciddi uğurlara imza atan Sovetlər İttifaqı çökdü. Bununla da həmin dövlətin ayrı-ayrı siyasi-inzibati struktur vahidləri olan müttəfiq respublikalar, digər ərazilər arasında yeni münasibətlərin formalaşmasının təməli qoyuldu.

Hələ 80-ci illərin ikinci yarısından etibarən Azərbaycan humanitar elmində və onun tədqiqat obyektini olan bədii mədəniyyətdə ciddi struktur, metodoloji və ideya-estetik dəyişikliklər, təkmilləşmələr baş vermişdi ki, bunlar da hadisələrin labüd inkişafına müvafiq olaraq milli-demokratik ideologiyanın öz həqiqi qiymətini alması üçün ilkin zəmin formalaşdırmışdı. Ölkədə hüquqi-inzibati məsuliyyətsizliyin artması, iqtisadi və maliyyə çətinliklərinin get-gedə özünü daha artıq büruzə verməsi, nəhayət milli münasibətlərin süni surətdə gərginləşdirilməsi milli-azadlıq ideyalarının yenidən baş qaldırmasına, xalqın özünüdərk hissəsinin inkişaf etməsinə imkan yaratmışdı. Bu dövr bədii mədəniyyətində – ədəbiyyatda, təsviri sənətdə, bəzi digər sahələrdə on illərdən bəri mövcud olmuş qadağaların öləməsi milli-demokratik məzmunun irəli çıxmasına əngəl ola bilmirdi. Belə bir şəraitdə Azərbaycan incəsənətində ideya-estetik baxımdan milli-azadlıq və demokratik dəyərlərə istinad edən yeni incəsənət meydana gəlməyə başladı [1, 14].

Əlbəttə, hətta tənəzzül dövrlərində belə Azərbaycanla-Rusiya arasında elmi və mədəni əlaqələr itməmiş, əhəmiyyəti azalmamışdı. Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində quruluş dəyişikliklərindən qaynaqlanan kaos, ikitirəlik, iqtisadi, siyasi, mədəni və mənəvi-psixoloji durğunluq bu münasibətlərə xeyli zərər yetirdisə də, onları heç də aradan qaldıra bilmədi. 90-cı illərin iqtisadi-inzibati durğunluğu yeni dövrdə Azərbaycanın təkcə Rusiya ilə deyil, ümumiyyətlə digər ölkələrlə olan münasibətlərinin çətin, ağır və mərhələsini təşkil edir. Qondarma Dağlıq Qarabağ probleminin gətirdiyi ağır-acılar, işğal

olunmuş ərazilərdəki maddi mədəniyyət abidələri və sənət nümunələrimizin talan və ya məhv edilməsi, çağdaş mədəniyyətimizə vurulan böyük bir zərbə idi [1, 24]. Bununla belə xalqımız öz milli mentalitetini, özünəməxsusluğunu qoruyub saxlaya bilmiş, ən çətin məqamlarda belə həqiqi sənət meyarlarını əldən buraxmamışdır.

Müstəqillik illərində istər dəzgah, istərsə də monumental sənət sahələrində həm bədii, həm də emosional baxımdan böyük təsir gücünə malik gözəl əsərlər yaradılmışdır. Bu əsərlərin yaradılmasında yerli monumentalçı-rəssamlarımızla yanaşı, Rusiyadan dəvət edilmiş mütəxəssislər də yaxından iştirak edirlər. Bir sıra hallarda bu əsərlərin ideya dəst-xətti, emosional mahiyyəti onların bədii xarakterini üstələyir. Respublikamızın müxtəlif bölgələrində ucaldılmış, şəhidlərimizin xatirəsinə həsr edilmiş monumental komplekslər buna nümunə ola bilər. Bədii məzmunun əksər hallarda zəif olduğu bölgə komplekslərində psixoloji-emosional amil ön plana keçir və abidənin aparıcı komponentinə çevrilir. Kompozisiyanın ayrı-ayrı elementləri – dövlət rəmzləri, şəhidlərin rəsmləri, adların həkk olunduğu lövhələr, əbədi məşəl, reliквиya xarakterli əşyalar – insanda bədii deyil, psixoloji-etik mahiyyətlə hədudlanan emosional hisslər oyadır. Belə kompozisiyaların estetik qayəsi də məhz etiklik zəminində təcəssüm olunur.

Digər tərəfdən, bu tipli sənət nümunələrin kütlələrin şüuruna ictimai xarakterli təbirlər vasitəsilə də təsir edir. Anım günlərində, bayramlarda, mühüm dövlət tədbirlərinin keçirildiyi günlərdə bu komplekslər kütləvi ziyarət meydanına çevrilir və cəmiyyətdə ideoloji birliyin möhkəmlənməsi sahəsində ciddi iş görmüş olur. Vətənpərvərlik müstəvisində cəmiyyəti birləşdirən belə komplekslərin sosial-siyasi xidməti göz önündədir. Onların bədii-estetik və ideoloji xarakteri də bir çox hallarda bu xidmətlə müəyyən edilir.

Müasir dövrdə Azərbaycan-Rusiya təsviri sənət əlaqələri monumental sahədə daha sürətlə inkişaf edir. Həm də monumental sənət incəsənətin elə bir sahəsidir ki, o, hər zaman, obrazlı deyilsə, «göz önündə» olur və istər-istəməz insanların, cəmiyyətin şüuruna təsir göstərir. Son illərdə monumental sənətdə müşahidə olunan dövlətçilik, vətənpərvərlik meylləri Rusiya ilə olan mədəni mübadilə prosesində öz layiqli ifadəsini qoruyub saxlaya bilmişdir.

Bu sahədə ən maraqlı abidələrdən biri də Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin Bakıdakı möhtəşəm monumental abidəsidir. Heykəl Heydər Əliyev şəxsiyyətinin canlı təcəssümü olmaqla yanaşı, həm də çağdaş Azərbaycan-Rusiya mədəni əlaqələrini özündə ehtiva edir. Ölbəttə, bu heykəli yalnız dövlətlərarası mədəni müstəvidə qiymətləndirmək onun həqiqi qiymətini azaltmaq demək

olardı. Ona görə də bu heykəl daha geniş rakursda nəzərdən keçirilməli, onun ictimai-siyasi, beynəlxalq, hüquqi, dövlətlərarası dostluq münasibətləri kimi vacib keyfiyyət göstəriciləri ətraflı şəkildə izah edilməlidir. Bu abidə Rusiyada hazırlanmışdır və çağdaş mərhələdə Azərbaycan-Rusiya dostluq münasibətlərinin ideya-estetik simvoluna çevrilmişdir. Ulu Öndərimiz hər zaman Rusiya ilə səmimi dostluq münasibətlərində olmuş, bunu Azərbaycan diplomatiyasının perspektiv fəaliyyətinə də tövsiyə etmişdir. Günün bu gün də həmin məqsədyönlü, təmkinli, uğurlu siyasət dövlətimiz, onun rəhbərliyi tərəfindən ardıcıl surətdə həyata keçirilir.

Azərbaycanda Ulu Öndərin maraqlı, təkrarsız quruluşa malik monumental obrazları vardır. Lakin onların içərisində Bakı şəhərinin mərkəzində, Heydər Əliyev sarayının qarşısındakı parkda qoyulmuş möhtəşəm, canlı abidə öz əzəməti ilə xüsusilə seçilir.

Abidə, deyildiyi kimi, Rusiyanın respublikamıza hədiyyəsidir. Heykəl Smolensk şəhərində hazırlanmış və Bakıya gətirilmişdir. Onun hündürlüyü beş metrədən artıqdır. Heykəlin postamenti də eyni hündürlüyə malikdir. Əsərin müəllifləri Moskva şəhərinin baş rəssamı, memarlıq akademiki İqor Voskresenski və Rusiyanın əməkdar rəssamı, heykəltəraş Salavat Şerbakovdur. Heykəl 2005-ci ildə Bakıya gətirilmiş və Ulu Öndərin ad günündə təntənəli açılışı olmuşdur.

Heykəl əzəmətli görünüşə, eyni zamanda sərbəst, aydın plastikaya malikdir. Obrazın yuxarı qaldırılmış, sanki xalqı salamlayan sağ əli, düzgün qaməti, bir qədər arxada olan sol ayağı abidənin dinamikasına mütəşəkkillik, tamlıq verir. Heykəlin aydın, təmkinli baxışları, xarakterik üz cizgiləri, mətin duruşu bu böyük şəxsiyyətin xarakterini dolğun ifadə edir.

Ciddi ictimai-siyasi əhəmiyyət kəsb edən və Azərbaycan-Rusiya dostluq münasibətlərinin uzunömürlü təməl daşına çevrilən abidələrdən biri də RF-nın Ulyanovsk şəhərində ucaldılmışdır. Abidənin müəllifi tanınmış rus heykəltəraşı Sergey Bobrakovdur.

Abidə rus cəmiyyətinin Ulu Öndərimizə bəslədiyi böyük ehtiram hissini tuncda öz ifadəsini tapmış səmimi nişanəsidir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Ulyanovsk şəhərində çoxlu sayda soydaşımız yaşayır. RF-dakı Azərbaycan diaspor təşkilatları içərisində ən böyüklərindən biri məhz Ulyanovsk şəhərində bərqərar olmuşdur. 2009-cu ilin iyununda abidənin təntənəli açılış mərasimi keçirilmiş, mərasimdə həm RF-nın prezidenti Dmitri Medvedev, həm də Azərbaycan prezidenti cənab İlham Əliyev iştirak etmişlər.

Abidə orijinal kompozisiyaya, yaddaqalan görünüşə malikdir. Sergey Bobrakov Ulu Öndərimizin obrazını elə formada yaratmaq istəmişdir ki, o, bir çoxlarından fərqlənsin və bənzərsiz olsun. Bu heykəl Ulu Öndərə həsr olunmuş monumental kompozisiyalar içərisində xüsusilə seçilir.

Abidənin hündürlüyü beş metr, onun mərmər və qranitdən düzəldilmiş postamentinin hündürlüyü isə dörd metrdir. Bu parametrlərlə heykəl Bakıda Heydər Əliyev sarayının qarşısındakı abidəyə yaxındır. Lakin Ulyanovskdakı heykəl daha açıq ərazidə qoyulduğundan, onun görünüş imkanları daha genişdir. Heykəlin yerləşdiyi geniş meydan və bağ-park kompleksində tikinti-quruculuq işləri aparılmış, ərazi abadlaşdırılmışdır. Volqa çayı üzərində qurulan, texnikanın ən son nailiyyətləri əsasında inşa edilən yeni körpü də ərazinin yaxınlığında yerləşir.

Bakıda Fəxri Xiyabanda Ulu Öndərin qəbirüstü abidəsi çağdaş monumental incəsənətdə vətənpərvərlik və dövlətçilik ideyalarının estetik və etik kontekstdə əks olunduğu, qüvvətli mənəvi təsir gücünə malik ən yaxşı abidələrdən biridir. Etik, estetik və ictimai-siyasi funksiyaları adətən ortaq formada gerçəkləşdirən bu abidə xalqımız üçün böyük mənəvi-tərbiyəvi əhəmiyyətə malikdir. Abidə, həm də dövlətçilik rəmzidir; mühüm dövlət tədbirlərinin keçirildiyi dövrlərdə iştirakçılar və sadə insanlar ziyarət mərasiminə qatılaraq abidə önünə gəlir, buraya əklillər qoyur, tər güllər düzlər. Beləliklə abidənin çağdaş cəmiyyət üçün ictimai-etik funksiyası müəyyənləşdirilir. Dövlət tədbirləri keçirən kollektivlərin ziyarəti dövlətçilik ideyalarını əxlaqi-etik müstəvidə ifadə edir. Abidə kompleksinin bədii quruluşu isə estetik müstəvidə ümumi ideya dəst-xətti ilə birləşərək həm bədii, həm də ictimai mahiyyəti özünəməxsus formada tamamlayır. Dövlət tədbirləri, bayramlar, anım günləri zamanı abidə önündə gerçəkləşdirilən mərasimlər, xarici ölkə rəhbərlərinin və səfirlərinin abidəyə baş çəkməsi və xatirə əklilləri düzməsi Azərbaycan dövlətçiliyinin siyasi ifadə formalarını sənət əsəri və məkan vasitəsilə bədii-estetik və etik müstəvidə əks etdirir. Beləliklə də monumental sənət nümunəsi etik, sosial, inzibati, idarəçilik və s. məziyyətlər kəsb edərək ideoloji (buraya onun estetik və etik simaları daxildir) mahiyyət qazanmış olur.

Heydər Əliyev mövzusu müasir Azərbaycan bədii mədəniyyətində estetik və etik meyarların formalaşmasında, onların zamanəyə və milli maraqlarımıza uyğun kontekstdə inkişaf etməsində müstəsna əhəmiyyət daşıyır. Milli atribut və simvolikalar, Qarabağ həqiqətləri, şəhidlərimizin xatirəsi, vətənpərvərlik

və dövlətçilik ənənələrinin əksi kimi milli-ictimai məzmunun toplandığı ən mühüm mövzular bu obraz vasitəsilə bədii-estetik və ideoloji baxımdan ümumiləşir. Burada ideoloji məqam (fikir) bədii sənət vasitəsilə emosional, estetik və kütləvi xarakter qazanır; bunu biz ayrı-ayrı əsərlərin – həm monumental abidələrin, həm də dəzgah incəsənəti əsərlərinin timsalında hiss edə bilərik. Təbii ki, ideoloji məqam ədəbiyyatda, musiqidə, teatr və kino sənətlərində də müşahidə olunur; burada onun kütləvililiyi və ictimailiyi nümayiş, təqdimat, dərs vəsaitlərində təmsil edilmə, ictimai baxış, disput, rəy, dövrü mətbuat və digər KİVlər, internet və s. vasitələrlə gerçəkləşdirilir və cəmiyyətin şüurunda özünə yer tutur.

Fərəhli haldır ki, respublikamızla yanaşı, Ulu Öndərin monumental obrazı dünyanın bir çox ölkələrində, o cümlədən Rusiya torpağında ucalır. Bu obrazlar hər yerdə xalqımızı tanıdır və onun böyüklüyünün bədii rəmzinə çevrilmişdir. 2010-cu ildə Heydər Əliyevin Həştərxan şəhərində ucaldılmış heykəli Azərbaycan-Rusiya mədəni əlaqələr tarixində növbəti parlaq səhifə açmışdır. Tuncdan düzəldilmiş, mərmərlə üzlənmiş postament üzərində ucalan bu möhtəşəm heykəlin müəllifi xalq rəssamı, professor Natiq Əliyevdir. Heykəl Azərbaycanla Həştərxan vilayətinin mehriban qonşuluq və dostluq münasibətlərinin bədii simvoluna çevrilmişdir.

Heykəlin kompozisiyası sadə olmaqla bərabər həm də təbii və əzəmətlidir. Heykəltəraş bu böyük dövlət xadimini onun üçün xarakterik olan hərəkəti durumunda əks etdirmişdir. Obrazın sanki hərəkətdə olan əlləri, sol ayağının azca irəli çıxması, bədənə kiçik dönmə bucağı altında verilməsi heykələ canlılıq, dinamiklik və plastiklik bəxş edir.

Qeyd edək ki, heykəl ətrafındakı park dövlətimiz tərəfindən abadlaşdırılmış, burada rekonstruksiya və yaşıllaşdırma işləri aparılmışdır.

Maraqlıdır ki, Natiq Əliyevin Həştərxan şəhərinin meriyyəti ilə səmimi sənət münasibətləri vardır. Bu şəhərdə onun müəllifi olduğu daha iki heykəl ucalır. Hər iki heykəl 2013-cü ildə qoyulmuşdur. Heykəllərdən biri böyük rus knyazı Vladimirin (təxm. 960-1015) şəxsiyyətini canlandırır. Məlumdur ki, rus dövlətinin möhkəmlənməsində bu knyazın böyük rolu olmuşdur. O, həm də rus dövlətində xristianlığın yayılmasının təşəbbüskarlarından biridir.

Heykəltəraş bu tarixi bilgilərdən istifadə edərək onları kompozisiyada əks etdirməyə çalışmışdır. Abidənin kompozisiya əsasını qranit pyedestal üzərində ucalan knyaz Vladimirin monumental obrazı təşkil edir. O, sol əlində yerə dirədiyi uzun paya üzərində xaç tutmuş, sağ əlini isə çağırış formasında yu-

xarıya qaldırmış və irəli uzatmışdır. Bu maraqlı plastik forma təsvir olunan surətin şəxsi keyfiyyətlərindən, dövlət idarəçiliyi təcrübəsindən xəbər verməklə, obrazın möhtəşəmliyini bir qədər də artırır.

İkinci heykəl çox maraqlı kompozisiya həllinə malikdir. Burada monumental heykəllərin əksəriyyətindən fərqli olaraq şəxsiyyət surəti yoxdur. Abidədə relyefli və çıxıntılı memarlıq formaları yer alıb. Bakı-Həştərxan dostluq abidəsini təcəssüm etdirən bu nisbətən yığcam abidə Həştərxanın mərkəzindəki parklardan birini bəzəyir. Abidənin kompozisiya əsasını ümumi gövdədən iki hissəyə ayrılmış qranit platforma təşkil edir. Bu ayrıntılardan biri Bakı, digəri isə Həştərxan torpağını simvolizə edir. Bakını simvolizə edən hissə üzərində şəhərimizin əsas tarixi-memarlıq abidələri – Qız qalası, qədim məscid və minarələr öz əksini tapmışdır. Bu hissə abidənin sol yarısını tutur. Abidənin sağ yarısı isə Həştərxanın tarixi-memarlıq abidələrini əks etdirir. Burada Həştərxan kremlinin, qüllə və kilsələrin görüntüsü yer alır. Abidənin Bakı hissəsinin aşağı tərəfində dəvə karvanlarının, Həştərxan tərəfində isə atlıların mütəhərrik təsir bağışlayan relyefləri əks olunub. Bu iki şəhər məkan abidəni iki bərabər hissəyə bölərək kompozisiyanı sanki tarazlaşdırır. Ümumiyyətlə, abidə olduqca maraqlı, bənzərsiz kompozisiya quruluşuna malikdir və tamaşaçılarda zəngin bədii-estetik təəssürat yaradır.

Abidənin pyedestalı sadə, lakin baxımlı görünüşə malikdir. Bozuntul-göy rəngli mərmər plitələrlə üzlənmiş pyedestal aşağıya doğru getdikcə genişlənən düzbucaqlı formasındadır. Pyedestalin üstündə, bayraqşəkilli tunc lövhə üzərində «Bakı-Həştərxan dostluq abidəsi» sözləri yazılıb.

Azərbaycan-Rusiya mədəni əlaqələrinin monumental vasitələrlə təcəssüm etdirilməsi məhz müstəqillik illərində daha geniş təcəssüm olunmuşdur. Şübhə yoxdur ki, bu durum dövlətimizin yürütdüyü, məqsədyönlü, düşünülmüş, tarazlaşdırılmış xarici siyasətin mədəniyyət sahəsindəki əsas göstəricilərindən biridir.

Rusiyanın bir çox bölgələrində Azərbaycan incəsənətini əks etdirən möhtəşəm abidələr vardır. Bu abidələr içərisində böyük Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin obrazı daha çox maraq doğurur.

Nizami Gəncəvinin Moskvada və Sankt-Peterburqda möhtəşəm heykəlləri qoyulmuşdur. Hər iki heykəl azərbaycanlı heykəltəraşlar tərəfindən hazırlanmış və Rusiyanın bu iki böyük şəhərinə hədiyyə edilmişdir.

Hər iki monumental əsər kompozisiyasının fərdiliyi, maraqlı quruluşu, poetikliyi ilə diqqəti cəlb edir.

Dahi şairin Moskva şəhərindəki monumental heykəli ölkəmizin Rusiyadakı səfirliyi qarşısında qoyulmuşdur. Heykəl yerləşdiyi ərazinin memarlıq-şəhərsalma xüsusiyyətləri ilə düzgün əlaqələndirilmişdir. Kompozisiyanın çoxcəhətli xarakteri maraqlı bədii detallarla daha da zənginləşdirilmişdir. Abidə 2001-ci ilin oktyabrında açılmışdır. Onun müəllifi Azərbaycanın xalq rəssamı Natiq Əliyevdir.

Sankt-Peterburqdakı Nizami heykəli də öz bənzərsiz kompozisiya həlli ilə diqqət çəkir. Heykəltəraş Göyüş Babayev ölməz şairin obrazını oturmuş vəziyyətdə təsvir etmişdir ki, bu da monumental Nizami heykəlləri üçün yeni olan bir quruluşdur. Obraz ətraf detallarla bəzədilmiş və beləliklə də maraqlı, zəngin kompozisiya əmələ gəlmişdir. Bu baxımdan əsər bir qədər Bakıdakı Hüseyn Cavid heykəlinin kompozisiyasını xatırladır. Nizami heykəlinin postamenti də yaxşı işlənilmiş, həm ətraf mühit, həm də kompozisiyanın üst hissəsi ilə ideya-estetik baxımdan əlaqələndirilmişdir.

Sankt-Peterburqdakı Nizami heykəlinin 9 iyun 2002-ci il tarixində təntənəli açılışı olmuşdur. Açılış mərasimində RF-nın prezidenti Vladimir Putin və Ulu Öndərimiz Heydər Əliyev iştirak etmişdilər.

Monumental sahədə mədəni əlaqələrin Bakıda da maraqlı nümunələri vardır. Zənnimizcə, onların içərisində daha çox böyük rus şairi A.S.Puşkinin heykəli diqqəti cəlb edir. Orasını da vurğulamaq vacibdir ki, həmin heykəlin açılışı Moskvadakı Nizami heykəlinin açılışı ilə eyni günlərdə, yəni 2001-ci ilin oktyabr ayında olmuşdur. Rusiya paytaxtında böyük Azərbaycan şairinin, Azərbaycan paytaxtında isə böyük rus şairinin heykəllərinin eyni günlərdə açılması rəmzi xarakter daşıyır və ölkələrimiz arasındakı dostluq, mədəniyyət əlaqələrinin real dəyərlərə istinad etdiyini göstərir.

Ölçü etibarilə o qədər də böyük olmayan bu tunc heykəl şairin adını daşıdığı Puşkin küçəsindəki parkda yerləşir. Obrazın ifadəli üzü, nüfuzlu nəzərləri, o zamankı kübar cəmiyyətə xas olan bir qədər ədalı duruşu realist səpkidə işlənilmişdir.

Obrazın poetik xarakteri sanki sükuta dalmış parkın lirik əhvali-ruhiyyəsi ilə yaxşı səsləşir. Lakin heykəl parkın içərisində, yaxın məsafədə olan böyük ağacların əhatəsində yerləşdiyindən nisbətən böyük məsafələrdən sərbəst görünüş imkanlarını xeyli itirir.

Abidənin müəllifi rus heykəltəraşı Yuri Orexovdur. Heykəl şəhərimizə hədiyyə olaraq verilmişdir.

Artıq 90-cı illərin ortalarından etibarən respublikamızda iqtisadi və mədəni həyatın yüksəlişi Azərbaycanın digər ölkələrlə, o cümlədən Rusiya ilə

mədəni münasibətlərdə ciddi bir dönüşün başlanğıcını qoydu. Bu, şübhəsiz ki, Ulu Öndər Heydər Əliyevin məqsədyönlü fəaliyyətinin, onun müdrik siyasətinin nəticəsi idi. Beləliklə, müstəqillik dövrü Azərbaycan-rus elmi və mədəni əlaqələrini iki əsas mərhələyə ayırmaq olar:

Birinci mərhələ – 1991-1994-cü illər;

İkinci mərhələ – 1994-cü ildən bu günə qədər.

Əlbəttə, müstəqillik dövrünün ən dolğun münasibətlərini özündə əks etdirən, zaman etibarilə daha böyük olan ikinci mərhələni dövrlərə bölmək mümkündür. lakin həmin mərhələ üçün prinsipial olan bəzi müddəalar vardır ki, onlar ikinci mərhələni başdan-başa xarakterizə edir və onun birinci mərhələ ilə prinsipial fərqlərini üzə çıxarır. Həmin müddəalar aşağıdakılardan ibarətdir:

- Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dondurulması, problemin Azərbaycanın mənafeləri qorunmaq şərtilə siyasi həlli yollarının aranması;
- respublikada vahid hüquqi, siyasi və inzibati birliyin, dövlət hakimiyyətinin qüdrətinin bərpa edilməsi;
- Azərbaycanın iqtisadi yüksəlişinin, əhalinin həyat səviyyəsinin tədricən yaxşılaşdırılması;
- dünya dövlətləri ilə o cümlədən Rusiya ilə balanslaşdırılmış siyasətin aparılması, səmimi dostluq münasibətlərinin qurulması;
- Rusiya ilə çoxtərəfli mədəni əlaqələrin qurulması və daim inkişaf etdirilməsi.

Bu müddəalar müstəqillik dövrü Azərbaycan-rus mədəni və elmi münasibətlərinin ikinci mərhələsinin əsas meyarları olmuşdur. Münasibətlərimiz indi də məhz həmin meyarlara istinad edərək inkişaf edir.

Əlbəttə, hətta Sovetlər birliyinin çöküşündən sonrakı ilk illərdə, tənəzzülün maddi və mənəvi təsirinin daha artıq hiss edildiyi dövrlərdə belə elm və mədəniyyət sahələrində Azərbaycan-Rusiya qarşılıqlı əlaqələri çoxcəhətli xarakteri ilə, mədəni hadisələrin nisbi çoxluğu ilə diqqətimizi cəlb edir. Bunun səbəbi, hər şeydən öncə, onilliklər boyu formalaşmış ənənələrin, münasibətlərin nisbətən durğun şəkildə olsa da davam və inkişaf etməsindədir. Əvvəllərdə olduğu kimi, Rusiyada Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti günləri keçirilmiş, Azərbaycan rəssamlarının qrup və fərdi sərgiləri Rusiya Federasiyasının müxtəlif şəhərlərində sərgilənmişdi. Son dövrlərdə bu münasibətlər daha intensiv şəkil almaqdadır.

Azərbaycan rəssamlarının Rusiyanın sənət həyatındakı möhtəşəm rolu çoxlarına bəllidir. Cəsarətlə demək mümkündür ki, azərbaycanlı sənət adam-

larının müasir rus incəsənətinə verdiyi töhfə nəticəsində bu incəsənət daha rəngarəng görünür. Rusiya Rəssamlıq Akademiyasının həqiqi üzvü, SSRİ xalq rəssamı, professor Tahir Salahovun yaradıcılığı Azərbaycan incəsənətinə mənsub olmaqla yanaşı, həm də çağdaş rus bədii sənətkarlığını inkişaf etdirir. Artıq uzun illərdir ki, onun həm şəxsiyyəti, həm də sənətkarlığı müasir mərhələdə Azərbaycan-Rusiya təsviri sənət münasibətlərinin möhkəm təməl daşına çevrilmişdir. Sevindirici haldır ki, T.Salahov yaşının bu ixtiyar çağında da həmin şərəfli missiyanı daşımaqdadır. Moskva Dövlət Bədii İnstitutunda akademik T.Salahovun məşhur rəngkarlıq emalatxanası fəaliyyət göstərir. Gənc və orta nəsil rus rəssamlarının xeyli qismi məhz bu emalatxanadan keçmişdir. T.Salahovun yaradıcılığı on illərlə əvvəl olduğu kimi, bu gün də respublika mədəni ictimaiyyətinin diqqət mərkəzindədir. Onun müstəqillik illərində yaratdığı bir sıra tablolarla xalqımızın zəngin mədəni keçmişi və qüdrətli gələcəyi ideya-estetik baxımdan vəhdət təşkil edir. T.Salahovun yaratdığı «Heydər Əliyevin portreti» tablosu Ulu Öndərin bədii obrazını canlandıran ən mükəmməl dəzgah işləri sırasındadır. Son dövrlərdə nəşr edilmiş bir sıra elmi-kütləvi ədəbiyyatlarda bu böyük rəssamın zəngin yaradıcılıq irsi samballı tədqiqat obyektinə çevrilmişdir [29].

Azərbaycan rəssamlarının bir qrupu Rusiya Rəssamlıq Akademiyasının üzvləri seçilmişdir. «Birlik ulduzları» nominasiyasında Rəssamlıq Akademiyası ilə yaradıcılıq əlaqələri quran rəssam və heykəltəraşlarımız - Ömər Eldarov, Fuad Salayev, Məlik Ağamalov, Tokay Məmmədov və başqaları çağdaş rus mədəni dairələrində yaxşı tanınırlar.

Bir qrup Azərbaycan rəssamı Rusiyada yaşayır və fəaliyyət göstərir. Onlardan Əsgər Məmmədov, Qüdrət Qurbanov, Əsrəf Heybətov, Altay Hacıyev, İlhamə Qurbanova və başqaları daha artıq populyarlıq qazanmışdır. İlhamə Qurbanovanın 2012-ci ilin sonunda Moskvada, Marina Svetayevanın ev-muzeyində gerçəkləşdirilən fərdi sərgisi bu şəhərdə Azərbaycan rəssamlığına olan maraq və sevgini bir daha nümayiş etdirdi.

Çağdaş Azərbaycan-Rusiya rəssamlıq əlaqələrinin möhkəmlənməsində populyar rus rəssamı, Beynəlxalq Yaradıcılıq Akademiyasının üzvü, Rusiya Rəssamlıq Akademiyasının müxbir üzvü Nikas Safronovun müəyyən xidmətləri vardır. Azərbaycan xalqının dostu, milli mədəniyyətimizin pərəstişkarı olan bu istedadlı rəssam dəfələrlə respublikamızda olmuş, Azərbaycan mövzusunda maraqlı, yaddaqalan əsərlər işləmişdir. Rəssamın Azərbaycanda bir neçə fərdi sərgisi keçirilmişdir. 2010-cu ildə onun Bakıda təşkil edilmiş fərdi

sərgisi «Bakıya və Azərbaycana məhəbbətlə» adlanır. N.Safronovun Bakıdakı ilk sərgisi isə Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin təşəbbüsü və dəstəyi ilə 1998-ci ildə gerçəkləşmişdi.

Əlbəttə, N.Safronovun geniş tematikasıdan ətraflı söz açmaq olar. Lakin onun yaratmış olduğu Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin portreti, zənnimizcə, rəssamın Azərbaycana olan məhəbbətinin tam mənzərəsini özündə təcəssüm etdirir. Bu əsər sadəcə dəzgah rəngkarlığı nümunəsi olmayıb çağdaş Azərbaycan cəmiyyətinin, Azərbaycan həyatının Ulu Öndərin obrazı timsalında əks olunduğu ifadəli, bitkin, bədii-fəlsəfi mahiyyətli bəşəri əsərdir. Burada «Heydər-xalq, xalq-Heydər» konsepsiyası real görüntülər, konkret obraz və nümunələr vasitəsilə realistsinə əks etdirilmişdir.

N.Safronov tematika-kompozisiya etibarilə bəzən mücərrəd ifadə formalarına meyli rəssam olsa da, adı çəkilən əsərdə klassik rəngkarlıq prinsiplərinə ciddi riayət etmişdir. Kompozisiyada Heydər Əliyevin obrazı Bakı mənzərəsi fonunda təsvir olunur.

Əsər həmçinin simvolizmə meyli olması ilə də səciyyələnir. Bu simvolizm Heydər-xalq bağlılığını konkret bədii subyektlər vasitəsilə təsvir etmək üçün rəssama lazım olmuşdur. Əsərdə görkəmli oftalmotoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın qəbirüstü heykəl-abidəsi yer almışdır – burada rəssam simvolizmə meyl edərək Heydər Əliyev şəxsiyyətinin həyat salnaməsini bədii vasitələrlə açıb göstərmişdir. Ulu Öndərin əlində tutduğu kitab-albomda orta əsrlər dövrü Azərbaycan memarlıq sənətinin incilərindən biri olan Möminə-xatun türbəsinin rəsmi görünür; bu detal da simvolik səciyyə daşıyır və Heydər-xalq (Azərbaycan) bağlılığını ifadə etməyə doğru yönəlmişdir.

Nikas Safronovun işləri ölkəmizdə bir çox yerlərdə saxlanılır və nümayiş etdirilir. Bakının Yasamal rayonundakı Heydər Əliyev mərkəzində rəssamın bir mənzərə tablosu vardır. Nikas Safronovun bu mənzərəsində Naxçıvanın bənzərsiz təbii gözəlliyə malik guşələrindən biri – Batabat gölü təsvir olunur. Qızılı-sarı rənglərin üstün olduğu bu mənzərədə dağların çevrəsində yerləşən gölün sakit, günəş şüalarını əks etdirən qızılı siması sirli, əsrarəngiz ovqat yaradır. Nikas Safronov «Batabat» mənzərəsini 2008-ci ildə işləmiş və onu həmin mərkəzə hədiyyə vermişdir.

Yaradıcılığında Azərbaycanı tərənnüm edən rus rəssamlarından biri də populyar boyakar Qalina Ostapovadır. Qalina Rusiyada, Vladimir vilayətində anadan olmuş, bir müddət sonra ailəsi ilə birgə Bakıya köçmüşdür. Onun bir rəssam kimi yetişməsi də məhz Bakı mühiti ilə bağlı olmuşdur. Rəssamlıq

sənətinin sirlərini Bakıda, Tofiq Hüseynov və Arif Məmmədovun yanında öyrənən gənc qız öz tematikasında məhz Azərbaycan, Bakı mənzərələrinə geniş yer ayırmışdır.

Qalina Ostapovanın adı bu gün təkcə yaşadığı Rusiyada deyil, bütün dünyada məşhurdur. Onun tabloları dünyanın ən tanınmış rəsm qalereyalarını bəzəməkdədir. Rəssamın əsərlərinə London, Paris, Madrid, Moskva, Sietl və başqa şəhərlərdə rast gəlmək olar. Lakin onun özünün də etiraf etdiyi kimi, bu populyarlığın kökündə Bakıda əldə etdiyi sənət sevgisi dayanır. Elə buna görə də Bakı tematikası hələ o zamandan bəri rəssamın yaradıcılığının ayrılmaz hissəsinə çevrilib.

Qalina Ostapovanın palitrası çox rəngarəngdir. Bu rəngarənglik olan əlvan İçərişəhər tematikasından keçmişdir. Rəssam İçərişəhərin məhəllələrini, rəngarəng xalça dükanlarını, Bakı parklarını romantik səpkidə əks etdirməyi çox sevir. Fərəhlidir ki, artıq Bakıdan ayrılmasına baxmayaraq Qalina Ostapova onun üçün doğmalaşan bu şəhəri unutmayıb və hər zaman öz yaradıcılığında Bakı mənzərələrini canlandırır.

Rəssamın «Bakı. Söhbət», «Bakı. Yay», «Bakı qışda» və başqa tablolarında şəhərimizin gözəllikləri romantik cizgilərdə, özünəməxsus rəng çalarları vasitəsilə ifadə olunmuşdur. İsti və soyuq rənglərin növbələşməsi rəsmlərdə kolorit mütənasibliyi, özünəməxsus harmoniya yaradır. İncə lirika, rənglərdə təcəssüm olunan romantik duyğular Qalina Ostapovanın Bakı mövzusunun səciyyəvləndirən əsas yaradıcılıq xüsusiyyətlərindəndir [5].

Bakı mövzusunda işləmiş müasir rus rəssamlarından biri də İqor Koloskovdur. Rəssamın geniş maraq dairəsinə paytaxtımız da düşmüşdür. Tallində anadan olan, ali rəssamlıq təhsilini Leninqradda və Moskvada alan rəssam rəngkarlıq, qrafika və bərpa sahələrində uğurla çalışır. İ. Koloskovun Azərbaycan mövzusunda işlədiyi əsas əsərlərindən biri «Bakı mənzərəsi»dir. İlk baxışda sadə görünən bu əsərdə Bakının ənənəvi görünüşü yer almışdır. Lakin rəssam kompozisiyaya fərdi yanaşmış, bir-birini tamamlayan göy rəng çalarları ilə əsərə bənzərsiz görünüş vermişdir. Kompozisiyada yer alan detallar tünd mavidən az qala ağa qədər dəyişən rəng tonları üzərində qurulub. Buraya təkcə dəniz və səma deyil, şəhər evləri, dənizin içərilərinə doğru uzanan körpü və s. daxildir [6]. Bu mavilik özünəməxsus qavrama effekti yaradaraq tablonun lirik-romantik səciyyəsinə qüvvətləndirir.

Sovetlər dönməində, xüsusilə 50-80-ci illərdə Moskvada və ölkənin digər iri şəhərlərində müxtəlif tipli sərgilərin keçirilməsi ənənə halını almışdı.

Mütəmadi olaraq keçirilən Ümumittifaq sərgilərində, şanlı hadisələrin ildönümünə həsr olunmuş sərgilərdə, həmçinin rəssamların qrup və fərdi sərgilərində müxtəlif respublikaların, o cümlədən Azərbaycanın təsviri və dekorativ-tətbiqi sənətləri layiqincə təmsil edilmişdir. Hazırkı tədqiqat işinin müvafiq bölmələrində həmin sərgilərin bir qismi haqqında danışılmış, vaxtilə mətbuat səhifələrində, monoqrafiyalarda onlara sənətsünaslıq nöqtəyi-nəzərinə verilən qiymət təhlil edilmişdir. Ona görə də o illərdə keçirilmiş Ümumittifaq və digər sərgilərdən indi geniş söhbət açmağa lüzum yoxdur. Lakin son illərdə, müstəqillik dönməsində bir sıra maraqlı, Azərbaycan - Rusiya mədəni əlaqələrinin möhkəmlənməsinə yönəlmiş tədbirlər, sərgilər keçirilmişdir ki, bu da mövzuya uyğun olmaqla diqqəti cəlb edir. Bundan başqa Azərbaycan sənətsünaslıq elmində çağdaş Azərbaycan-Rusiya bədii əlaqələrinin (sərgi və digər tədbirlər bu əlaqələrin mühüm tərkib hissəsidir) əhatəli, sistemli təsviri, onun əsaslandırılmış elmi təhlili geniş müstəvidə hələl təklif edilməmişdir. Bunu nəzərə alaraq incəsənət sahəsində, o cümlədən sərgilərin təşkil edilməsi sahəsində Azərbaycan-Rusiya əlaqələrindən söz açmaq, onları xarakterizə etmək, tədqiqatın tamlığı baxımından şübhəsiz ki, müəyyən əhəmiyyətə malikdir.

Əlbəttə, 1991-ci ildən üzü bəri keçirilən bütün tədbirlərin ən azından adlarının tədqiqata daxil edilməsinin vacib (və mümkün) olduğunu güman etmək sadəlövlük olardı. Əslində belə bir «siyahı» bizə lazım da deyil. Faktik materiala olan sənətsünaslıq münasibəti uçot işinə deyil, elmi-bədii təhlil prinsipinə əsaslanır; burada mühüm olan sadalama yox, qarşılıqlı münasibətlərin, onların konkret ifadəsi olan tədbirlərin xarakterinin müəyyənləşdirilməsi, mədəni, bədii, sosial, ictimai funksiyasının araşdırılması, əlaqələrin cəmiyyətə təsirinin qiymətləndirilməsi, əhəmiyyətinin izah edilməsi, mahiyyətinin öyrənilməsi kimi məsələlərdən ibarətdir. Məhz buna görə də yazıda işə əməli münasibətimizin əsasını mühüm olan, bu və ya digər dərəcədə əhəmiyyəti ilə seçilən tədbirlərin (əsasən sərgilərin) təhlili və onların müstəqillik dövrü Azərbaycan-Rusiya mədəni münasibətlərinin inkişafındakı rolunun qiymətləndirilməsi təşkil edir.

Belə sərgilərdən birinə diqqət yetirək. «Azərbaycan rəssamları Volqada» adlanan bu sərgi 2001-ci ilin mart-aprel aylarında Rusiyanın Saratov şəhərində keçirilmişdir. Bu sərginin ictimai-siyasi müstəvidə əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, o, Saratovda fəaliyyət göstərən «Azərbaycan Vətən cəmiyyəti» regional ictimai təşkilatının təşəbbüsü və dəstəyi ilə gerçəkləşdirilmişdir.

Qeyd edək ki, sərgi materialları fərdi xarakter daşıyıb Rusiyanın xalq artisti, Saratov şəhərində yaşayan Lev Qorelikin şəxsi kolleksiyasından seçilmişdir. Fərəhli haldır ki, bu kolleksiyada Azərbaycan rəssamlarının əsərləri də yer alır. Sərgidə Azərbaycan təsviri sənəti üç rəssamın yaradıcılığı ilə təmsil olunmuşdu. Bunlar Toğrul Nərimanbəyov, Tələt Şıxəliyev və Mir Nadir Zeynalovdur.

Mədəniyyətimizin dövlətlərarası səviyyədə təmsil olunması, şübhəsiz ki, həmin sərginin əsas faydalı cəhətlərindən biridir. Başqa bir maraqlı məqam isə sərginin regional mahiyyət daşımasıdır. Azərbaycan incəsənəti nümunələri bir qayda olaraq Moskva, Sankt-Peterburq kimi böyük şəhərlərdə sərgilənir. Əlbəttə, bu yaxşı haldır və sənətimizin təbliğinə töhfə verir. Lakin regionlar uzun illər sənətimizdən xəbər tutmur, Azərbaycan incəsənətinin nəinki müasir, hətta ötən dövrləri ilə əlaqədar bir şey bilmirlər. Bu baxımdan təsdiq etmək mümkündür ki, regionlarda gerçəkləşən sərgilərin əhəmiyyəti mərkəzi şəhərlərdə keçirilən mədəniyyət tədbirlərindən, sərgilərdən heç də geri qalmır.

Nəhayət, adı çəkilən sərginin məhz Azərbaycan «Vətən» cəmiyyətinin iştirakı ilə baş tutması da zənnimizcə, müəyyən çəkiyə malikdir. «Vətən» cəmiyyəti Rusiya ictimai-siyasi təsisatı olub dövlətlərarası münasibətlərin qurulmasında önəmli rol oynayır. Cəmiyyətin xətti ilə keçirilən mədəni-kütləvi tədbirlər həm də siyasi müstəvidə yaxşı qarşılanır və Azərbaycan cəmiyyətinin, bədii mədəniyyətinin beynəlxalq imicini Rusiya məkanında yüksəldir. Məhz buna görə də bu və buna bənzər digər sərgilər tərəfimizdən diqqət mərkəzində saxlanılır və öz layiqli qiymətini alır.

Dövlətlərarası mədəni dialoq müstəvisində heç də az əhəmiyyətə malik olmayan başqa bir sərgi isə 2009-cu ildə Moskvada, Mərkəzi rəssamlar evində keçirilmişdir. XII beynəlxalq Moskva salonu çərçivəsində keçirilən həmin sərgidə MDB məkanının demək olar ki, bütün ölkələrinin, Baltikyanı ölkələrin nümayəndə heyətləri, Rəssamlar İttifaqlarının təmsilçiləri iştirak edirdi. Azərbaycanlı rəssam Elnur Babayev tədbirdə iştirak etmiş, öz atasının – xalq rəssamı Rasim Babayevin (1927-2007) bir neçə əsərini nümayiş etdirmişdir.

Bu sərginin də beynəlxalq əhəmiyyəti göz qabağındadır. Elnur Babayev ümumiyyətlə Azərbaycan incəsənətinin xaricdə tanınması baxımından çox iş görmüş təşkilatçı-sənətkarlardandır. Rəssamın ABŞ-da, Rusiyada, digər ölkələrdə keçirilən sərgiləri buna sübutdur.

Müasir dövr Azərbaycan-Rusiya incəsənət əlaqələrinin inkişaf etdirilməsində elmi-texniki nailiyyətlərin, ilk növbədə internetin əvəzsiz xidmət-

ləri vardır. Bir sıra dövlətlərarası mədəni layihələr, müxtəlif proqramlar məhz beynəlxalq şəbəkə vasitəsilə gerçəkləşdirilir.

Bu baxımdan Rusiyanın tanınmış ARTINFO şəbəkə təsisatının gördüyü işlər diqqəti cəlb edir. Qeyd edək ki, bu təşkilat 1994-cü ildə yaradılmışdır və mədəni münasibətlərin inkişaf etdirilməsində veteran qurumlardan biri hesab olunur. ARTINFO-nun xətti ilə hazırlanan incəsənət topluları mütəmadi olaraq internetdə yer alır. Azərbaycan təsviri sənətinin də təmsil olunduğu ilk belə topla 1994-cü ildə, qurumun ilk kolleksiyasında yer almışdır. Burada Azərbaycanla yanaşı həmçinin Rusiya, Ukrayna, Qazaxıstan və digər ölkələrin incəsənəti də təmsil olunmuşdur. Sonrakı toplularda bir çox digər ölkələrin incəsənətindən nümunələr toplanmışdır.

Qeyd edək ki, ARTINFO-nun Azərbaycan incəsənəti ilə əlaqələri təkcə ilk buraxılışda əks olunan incəsənət əsərləri seriyası ilə məhdudlaşmır. ARTINFO müxtəlif formatlarda Azərbaycan incəsənətini, eləcə də rəssamlarımızın yaradıcılığını vaxtaşırı olaraq işıqlandırır [8].

Ölkəmizin dünya miqyasında uğurlu xarici siyasətinin tərkib hissəsi olan Azərbaycan-Rusiya mədəni əlaqələri Ulu Öndər Heydər Əliyevin tövsiyə etdiyi uzaqgörən diplomatik xətt üzrə inkişaf edir [7]. Bu gün həmin məqsədyönlü siyasət ölkəmizin təkcə Rusiya ilə deyil, həm də dünya birliyi ilə anlaşmasında, mədəni integrasiyada uğurla davam etdirilir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əlizadə A.İ. Milli mədəniyyətdə tarixilik. Bakı, Mars – Print, 2000.
2. Əfəndi R.S. Azərbaycan incəsənəti. Bakı, Çarşıoğlu, 2001.
3. Дмитриева Н. Станковизм и монументальность в современном изобразительном искусстве. // «Виды искусства и современность» (Вопросы эстетики). Москва, Искусство, 1962, сс. 5 – 27.
4. Мир-Багирова Ф.А. Творчество народного художника Азербайджана Тогрула Нариманбекова. Автореф. дисс... канд. искусствоведения. Баку, типография Нурлан, 2000.
5. <http://postergrad.ru/?gclid=CP7mjreF4MgCFUafGwodgdcKVw>
6. <https://www.graa.ru/av/64/koloskov.html>
7. <http://www.mamm-mdf.ru/exhibitions/fly-to-baku/>
8. <http://www.artinfo.ru/ru/>

Açar sözlər: Azərbaycan-rus rəssamlıq əlaqələri, Azərbaycan incəsənəti, “Bakıya uçuş” sərgisi, Nikas Safronov, heykəltəraş Natiq Əliyev.

Хазар Зейналов (Азербайджан)

Из истории азербайджано-русских художественных связей

В статье освещается современный период азербайджано-русских художественных связей. В ней рассматриваются совместные художественные проекты, изучаются особенности и характер развития взаимоотношений в постсоветский период. Автор анализирует произведения, созданные азербайджанскими и российскими художниками и олицетворяющие собой дружбу между двумя государствами. В статье затрагиваются творческие особенности таких художников, как Никас Сафронов, Игорь Колосков, Галина Остапова и ряда других, посвятивших теме Азербайджана немало интересных произведений.

Ключевые слова: Азербайджано-русские художественные связи, искусство Азербайджана, выставка «Полет в Баку», Никас Сафронов, скульптор Натиг Алиев.

Khazar Zeynalov (Azerbaijan)

From the history of the Azerbaijan-Russian artistic communications

The article deals with modern period of the Azerbaijan-Russian artistic communications. There are considered joint art projects, the peculiarities and the nature of mutual relations' development in the Post-Soviet period are studied. The author analyzes the works created by Azerbaijan and Russian artists that are represented the friendship between two countries. The article deals with creative peculiarities such artists as Nikas Safronov, Igor Koloskov, Galina Ostapova and many others who have devoted a lot of interesting works to the topic of Azerbaijan.

Keywords: Azerbaijan-Russian artistic communication, art of Azerbaijan, the exhibition “Fly to Baku”, Nikas Safronov, sculptor Natig Aliyev.